

Kultúra očami kulturológov: výnimočná exkluzivita aj súčasť všednej každodennosti

Zuzana Slušná

Abstrakt

Rozvojová politika EÚ zdôrazňuje nielen dôležitosť čo najširšej občianskej participácie na kultúre, s čím súvisí nevyhnutnosť cielenej a komplexnej prípravy profesionálov v kultúre. Benefity kultúrneho a spoločenského života, vrátane možnosti participovať na aktivitách kreatívnych, voľnočasových a rekreačných, majú byť rovnomerne dostupné pre všetkých občanov. Jednou z akademických disciplín, ktorá sa venuje vedeckej reflexii kultúry a rovnako aj príprave kvalifikovaných špecialistov, patrí kulturológia. Príspevok mapuje kľúčové princípy v kultúrnej teórii aj praxi, vyplývajúce z európskych a národných koncepčných a strategických dokumentov, s dôrazom na vybrané aspekty princípov politiky súdržnosti a politik pre kultúrne a kreatívne odvetvia.

Kľúčové slová

Kulturológia, kultúra, udržateľný rozvoj, kreatívne odvetvia, kultúrne politiky.

Úvod

Kulturológia nie je jedinou disciplínou, ktorej objektom je reflexia kultúry, nezlučuje ani nesaturuje ostatné disciplíny, deklarujúce kultúru ako súčasť vedeckého záujmu. Ako samostatná akademická disciplína sa formovala na priesečníku spoločenských a humanitných vied, ale podobne, ako sa od konca dvadsiateho storočia rozširuje význam pojmu kultúra, kulturológia svojím záberom prekrýva reflexívne polia vedných disciplín nielen z oblasti vied o človeku, ale aj prírodných vied (ako v prípade kultúrnej ekológie či kultúrnej geografie). Kulturológia ponúka metodologickú výhodu komplexného, systémového prístupu ku kultúre, ktorý je konceptuálne ukotvený v európskej filozofickej tradícii a zohľadňuje socio-kultúrne praktiky naviazané na verejnú sféru, koncepty aktívneho občianstva a európske hodnotové dedičstvo. Tak ako ostatné vedné disciplíny, aj ona sa navonok prezentuje cez predmet bádania, obsahovú štruktúru, účel a poslanie, metódy bádania a cez inštitucionalizovanú infraštruktúru, prostredníctvom ktorej funguje. Jedným z pracovísk, ktoré akademickú reflexiu kultúry zastrešovalo, bola aj Katedra kulturológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Kultúra: ťažko uchopiteľná oblasť, ktorá je každému dôverne známa

Kultúra je komplexnou a mnohodimenzionálnou oblasťou aktivít, činností a prejavov spojených so spoločnosťami, skupinami aj jednotlivcami. Bohaté a rozmanité možnosti na rozvíjanie potenciálu jednotlivca či už v rámci aktivít voľnočasových, kreatívnych alebo prostredníctvom špecifických zážitkov, patria v liberálnych občianskych demokraciách medzi parametre kvality života.

Ak sa v posledných desaťročiach storočia dvadsiateho stal akademický koncept kultúry neprehliadnuteľným v takzvanom *obrate ku kultúrnemu* (tzv. „*cultural turn*“), počas ktorého sa kultúra stala módnym pojmom, tak úvodné desaťročie dvadsiateho prvého storočia posunulo kultúru do centra pozornosti diskusií občianskej verejnosti a politických aktérov.

Akademický drobnohľad, ktorému bol pojem *kultúra* v druhej polovici dvadsiateho storočia podrobený, vyniesol na svetlo aj riziká, ktoré používanie pojmov s príliš širokým a akoby „neostrým“ významom, prináša:

1. ak je kultúra ohraničená ako *súhrn toho najlepšieho*, priznaním alebo odopretím kvalitatívneho príznaku možno hierarchizovať a vydeľovať jednotlivcov, spoločností, národy.
2. ak je pod kultúrou chápaný *zvolený spôsob života založený na príznakoch odlišnosti*, kultúra je vnímaná najmä ako to, čo odlišuje, pričom prehliadame dôležitosť kultúrnych prejavov, ktoré upevňujú vnútornú súdržnosť sociálnych celkov.
3. ak kultúru považujeme za *univerzálne ľudský fenomén*, pri referovaní primárne používame jednotné číslo. Kultúra v gramatickej forme jednotného čísla akcentuje centristickú predstavu, že existuje jediná všeludská kultúra, pričom aj akademická reflexia často vychádza zo stereotypu, že etalónom musí byť kultúra európska.

Samotný pojem je vzhľadom na svoj komplikovaný významový kontext prezentovaný ako „vynález modernity“ a „produkt“ euroamerického civilizačného okruhu. Významy, navrstvené na latinské *colo/ colere* a pôvodne odkazujúce na procesualnosť, zachovanú v odvodenom tvare kultivácia, boli po transformácii pojmu **na kategóriu** „zanesené“ ďalšími vrstvami významov. Metamorfóza na kategóriu „kultúra“ v slovnodruhovom tvare substantíva korešponduje so štýlotvornou praxou náučného štýlu (tzv. menné vyjadrovanie). „Kultúra“ si upevnila funkcie vedeckého nástroja, stala sa termínom, ale významové pole termínu koroduje pod tlakom používania slova ako neodbornej lexikálnej jednotky. Na fakt, že pojem kultúra používame často, niekedy nadbytočne a v mnohých prípadoch aj vo verejnom diskurze bez snahy o sémantickú precíznosť, upozorňoval už začiatkom nového Milénia Raymond Weber ako vtedajší vysokopostavený funkcionár Rady Európy. Reagoval na rastúci záujem o kultúru zo strany ekonómov a politikov a na súvisiace premeny nazerania na kultúru v koncepčných a metodických materiáloch UNESCO, Rady Európy a následne aj v kultúrnych politikách členských krajín EÚ.

Významové pole termínu „kultúra“ zahŕňa aj sumu teoretických poznatkov, získaných dlhodobým a cieľným empirickým aj teoretickým poznávaním predmetu («kultúry»). Pojem kultúra počas jeho dlhodobého fungovania v pozícii termínu v rôznych vedných disciplínach získal široké spektrum významov, ktoré si niekedy zdánlivo odporujú a protirečia¹.

---

¹ SLUŠNÁ, Z.: Metamorfózy kategórie „kultúra“. In: SLUŠNÁ, Z., GAŽOVÁ, V. (ed.): *Kultúra a rôznorodosť kultúrneho*. *Acta culturologica* č. 13, Bratislava: PEEM, 2005, s. 32-52; SLUŠNÁ, Z.:

Zovšeobecniť špecifická a vnútornú pestrosť rozmanitých kultúr a kultúrnych prvkov do vystihujúcej definície je mimoriadne náročné. Rozsah a obsah pojmu kultúra sa odlišuje nielen v rámci spoločenských vied (sociológia, kultúrna antropológia, archeológia), ale aj v rámci jednej disciplíny (rozličné definície v rámci paradigiem vo vnútri sociológie či kultúrnej antropológie). Okrem nahromadených definícií rastie aj počet odborníkov a publikácií, ktoré sa kultúre venujú. Hoci žiadna z doteraz vytvorených definícií nevystihuje vlastnosti a špecifiká nazeraného javu, používanie pojmu kultúra má, napriek deklarovaným kritickým výhradám, svoje opodstatnenie. Odlišnosť prístupov a uhlov nazerania dotvára obraz kultúry ako vnútorne rozmanitého, ale súdržného celku, ktorý sa dynamicky obmieňa, aktualizuje, transformuje a inovuje.

V mnohých súčasných teoretických prácach sa využíva inkluzívny prístup ku kultúre. Jednu zo základných definícií v rámci inkluzívneho konceptu kultúry predstavili odborníci spolupracujúci s organizáciou UNESCO (*Mexico City Declaration on Cultural Policies*, World Conference on Cultural Policies, 1982) a v rámci svojej agendy ju využíva Rada pre vzdelávanie, mládež a kultúry Európskej únie. Zovšeobecnene možno za základnú tézu tohto prístupu považovať fakt, že kultúra už nie je nazeraná ako exkluzívny obsah s dosahom obmedzeným kultúrnym a ekonomickým kapitálom subjektu (jednotlivca, skupiny), rozširuje sa na „spôsob života“, zahŕňa široké spektrum prejavov a aktivít, ktoré vníma ako rovnocenné a komplementárne, jednotlivé prejavy nie sú štruktúrované hierarchicky.

Do kultúry nezahŕňame len tzv. vysoké umenie, ale všetko, čo možno vnímať ako prostriedky a nástroje na zdokonalenie a kultiváciu (so špeciálnym dôrazom na aktivity spojené s aktívnou participáciou na verejnom živote spoločentiev). Kultúrne aktivity presahujú do verejných sfér a verejní aktéri využívajú synergický efekt kultúrnych aktivít pri oživovaní občianskej angažovanosti (iniciovanie aktivity obyvateľov, zvyšovanie ochoty podieľať sa na verejnom a občianskom živote lokality) a pri zabezpečovaní primeraného a plnohodnotného života všetkých skupín obyvateľstva.

Kultúru považujeme za oblasť záujmu verejnej sféry zo štyroch hlavných dôvodov:

- kultúra je vektorom hospodárskeho rozvoja;
- kultúra je vektorom atraktivity sídiel a regiónov;
- kultúra je vektorom územnej a sociálnej súdržnosti;
- kultúra je vektorom sídelnej ako aj kultúrnej identity.

Kultúra ako hospodárske odvetvie

Od začiatku 21. storočia sa pri ohraničovaní významového poľa pojmu kultúra nestretávame len s ďalším rozširovaním už aktuálne širokého významu. Liberalizáciu a „demokratizáciu“ vnímania kultúry sledujeme v akademickej, verejno-politickej a následne aj rezortnej rovine, pričom sa okrem verejno-spoločenskej prospešnosti zdôrazňuje aj presah kultúry do oblasti hospodársko-ekonomickej. Nový prístup môžeme vnímať apriori kriticky ako zmenu paradigmy nazerania kultúry, ktorá podlieha tlaku komercializácie a tento prístup prostredníctvom odporúčaní v kultúrnych politikách presadzuje aj pre členské štáty EÚ. Aj vystúpenia

---

Kultúra v diskurze vied o kultúre. In: PODOLÁKOVÁ, K. (ed.): *Kulturoológia ako akademická disciplína. Acta culturologica 15*. Bratislava: NOC, 2005, s. 126-138; SLUŠNÁ, Z.: Referovanie o kultúre a diskurz post/postmoderný. In: *Medzi modernou a postmodernou 3*. Ostrava : TU, 2008. s. 159-164.

odborníkov v rámci kulturologie upozorňujú, že koncept „kreatívnej ekonomiky“ v sebe obsahuje riziko schematizácie: bytie kultúry splošťujeme do schémy produkčného reťazca, v ktorom je komplexný proces zrodenia jedinečného a neopakovateľného expresívneho prejavu zredukovaný na opakovateľnú produkciu². Mnohí predstavitelia kľúčových inštitúcií v oblasti kultúry a umenia odmietajú striktné ekonomizovanie kultúry, ale často priznávajú, že zmenou optiky, v ktorej sa z kultúry stalo ziskové odvetvie, môžu výraznejšie poukázať na význam kultúry pre človeka vo svete, ktorého rytmus určuje globálny voľný trh.

Kultúra prestáva byť prezentovaná výlučne ako oblasť investícií, ekonomické bremeno či záťaž verejných rozpočtov a aj vo vystúpeniach politických lídrov a ekonomickej lobby sa mení na oblasťou generovania ziskov. Aj ďalej vyžaduje vklady a náklady, ale generuje okrem finančného zisku aj široké spektrum benefitov, ktoré sú vo vzájomnej súčinnosti ďalej využiteľné a následne v procese kolobehu kultúrnych tovarov a služieb dochádza k multiplifikácii pozitívnych efektov. **Rezortný (ekonomicko-hospodársky) prístup** sa postupne odkláňa od vnímania kultúry ako spoločenskej hodnoty, verbalizovanej v množstve výstižných prívlastkov, ale bez konkretizovateľnej opory nemerateľný. Na dôsledky nevhodne nastavených cieľov kultúrnych politík v predchádzajúcich obdobiach upozorňuje aj záverečná správa Revízia výdavkov na kultúru (2020). Absencia koncepcne nastavených cieľov verejných politík pre oblasť kultúry problematizuje štatistické vykazovanie v rámci odvetví kreatívnej ekonomiky, najmä sekundárne, tzv. nepriame a odvodené efekty, ktoré prinášajú kreatívne odvetvia.

V metodických a koncepcných materiáloch Ministerstva kultúry SR je kultúra predstavená ako systém činností, aktivít a ich výsledkov, ktoré patria do národného hospodárstva, sú v správe príslušného rezortného ministerstva (Ministerstva kultúry SR) a vzťahuje sa k nim špecifická oblasť kultúrnych politík. Vo viacerých koncepcných odborových dokumentoch Ministerstva kultúry SR je kultúra ohraničená a vymedzená cez oblasti pôsobnosti: osvetová činnosť, múzejná a galerijná činnosť, divadelná činnosť, činnosť v oblasti audiovizie, ochrana pamiatkového fondu, knižničná činnosť a ostatné činnosti v oblasti kultúry. Uvedené členenie je postupne dopĺňané o segmenty, spadajúce pod odvetvie kultúrneho a kreatívneho priemyslu.

Manažovanie kultúry fungujúcej ako ziskové odvetvie národného hospodárstva predpokladá stanovenie merateľných ukazovateľov pre jednotlivé kultúrne politiky na všetkých úrovniach štátnej správy a ich dôsledné monitorovanie a evaluáciu. Metodické odporúčania expertných tímov v oblasti kultúrnych politík vychádzajú z konceptualizácie **kultúry ako produkčného systému**. Pre komplexné porozumenie produkčných reťazcov musia byť identifikované aj základné procesy (vytvorenie, distribúciu, výmenu, spotrebu, akumuláciu), ďalej kanály pohybu výstupov, s nimi spojené toky informácií a kolobeh dokumentov.

Začlenenie všetkých prvkov produkčného systému do rámca kultúry rozširuje definíciu kultúry o ďalšie oblasti. Kultúra sa rozprestiera aj za hranicami klasickej koncepcie umenia, čoraz širšie pole v nej zaberajú prejavy populárnej kultúry, spadajú do nej aj voľnočasové aktivity spojené s umeleckými aj kreatívnymi záujmami. Kontinuálneho rozširovanie definičného rámca kultúry a presúvanie ťažiska záujmu na nové skupiny kultúrnych aktérov a nové odvetvia kultúry v sebe nesie riziko nadradenia ekonomickej hodnoty nad prejavy spojené s umeleckou hodnotou, expresívnou hodnotou a princípom tvorivosti. Formy a prejavy,

---

² GAŽOVÁ, V.: Metamorfózy priemyslu kultúry. In *Acta Culturologica* 23, Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s.13 - 16.

nachádzajúce sa v jadre kreatívnych odvetví (scénické umenia a prejavy spojené s tzv. nereprodukovateľným zážitkom spočívajúcim v expresívnej hodnote), sú náročné nielen recepčne, ale samotnou produkciou. Ak v prípade kultúry ako exkluzivity môžeme hovoriť o dominancii špecifickej hodnoty (umeleckej, estetickej, historickej), v prípade začlenenia kultúry do systému ekonomických odvetví sa hodnotou „ospravedlňujúcou“ výdavky na kultúru (**bez širšej verejnej diskusie**) stáva primárne preukázateľný zisk. Objektom kritiky je následná politizácia kultúry a prehlbovanie väzieb medzi kultúrou a trhovými hráčmi (politikmi, investičnými skupinami, developermi, korporáciami a podobne).

Transformácia kultúry z výnimočnej exkluzivity (toto zdanie podporovalo prezentovanie kultúry primárne ako tzv. krásnych umení, predvádzaných profesionálmi v úzko špecializovaných a reprezentatívnych kamenných inštitúciách, ako sú operné budovy, filharmónie a divadlá či galérie) ale nie je záležitosťou posledných desaťročí (či súčasťou „nastolenia“ ideológie kreativity).

Kultúra ako súčasť každodenného života

Od druhej polovice 20. storočia sledujeme intenzívnejšie prepájanie svetov kultúry, umenia a života občianskej spoločnosti: pôvodné alternatívne iniciatívy odohrávajúce sa mimo „establishmentu“ (ako napr. hnutie *The Community Arts Movement*) sa postupne dostali do verejných kultúrnych politík, umenie je viditeľnejšie prítomné vo verejnom priestore a občiansky aktéri a aktivisti zviditeľňujú svoje ciele a myšlienky prostredníctvom kultúry a umenia. Všednosť, bežnosť (*ordinarity*) deklaroval ako jeden zo základných znakov kultúry Raymond Williams, jeden z kľúčových predstaviteľov britských *cultural studies*. V eseji *Culture is Ordinary* (1958) konštatuje, že najväčší problém s kultúrou spočíva v tom, že si ju nevšímame, nevedomujeme, lebo nás ako spôsob života obklopuje, z kultúry sa nemožno vymaniť a preto za kľúčový atribút kultúry považuje všednosť, každodennosť. Presah britských *cultural studies* do akademickej reflexie kultúry je široký, ale vzhľadom na obsahové zameranie štúdie ho možno sumarizovať do základných bodov. Okrem silnej a neskrývanej inšpirácie marxizmom kultúru prepojili s oblasťami verejného pôsobenia, od politiky cez médiá po všetky vrstvy verejného. Inováciu nazerania na oblasť kultúry, novú „optiku“, naznačili akcentovaním kultúrneho (*cultural*), ktoré považovali za funkčnejší pojem ako významovo nejasný pojem „kultúra“. Kultúru nevnímali ako statický systém objektov (tzv. substantívna definícia kultúry), ale dynamický procesuálny fenomén, v ktorom môže atribút „kultúrny“ fungovať ako status subjektov aj objektov a plniť funkcie symbolickej hranice. „Kultúrne“ sa vzťahuje na prejavy všetkých, nestotožňuje sa s exkluzívnym obsahom a môže sa stať prostriedkom, cez ktorý svoje práva a ich naplnenie zviditeľňujú menšinové iniciatívy a ich aktéri vo verejnom aj politickom živote.

Na nevyhnutnosti sprítomňovania kultúry v každodennom živote postavil svoju koncepciu kultúrnej politiky Charles Landry. Úlohu kultúrnej politiky v 21. storočí už nespája len so sprístupňovaním exkluzívnych umeleckých a kreatívnych aktivít, ale aj s participáciou čo najširšej časti občianskej verejnosti na výsledkoch ľudskej tvorivosti, pričom do participácie

zahŕňa aj diskusie o povahe a hodnotách kultúrnych prejavov a kultúrnej identity.³ Všetky formy kultúry, či sa jedná o odhmotnenú produkciu, výnimočné exkluzivity alebo na živej participácii postavené prejavy a aktivity, sú v kontexte globálnych rozvojových dokumentov dôležité v oblasti rozvoja ľudských zdrojov ako toho najcennejšieho potenciálu, vďaka ktorému dochádza aj k akcelerácii v oblasti hospodárstva.

Od začiatku nového Milénia sledujeme úsilie konkretizovať kultúru ako špecifickú oblasť inštitucionalizovaných aktivít a prejavov spojených s ľudským životom. Kultúra je aktuálne prezentovaná ako nespochybniteľný faktor hospodárskeho rozvoja, preukázateľne zlepšujúci konkurencieschopnosť aj hospodársku a finančnú pozíciu globálnych aktérov. Európska únia prostredníctvom svojich orgánov v novej agende kultúry (2018) zdôrazňuje potrebu cielene a systematicky využívať potenciál kultúry nielen pre hospodársky a sociálny rozvoj, ale v oveľa intenzívnejšej miere na posilňovanie vnútornej súdržnosti v rámci sídelných a národných spoločenských a najmä na upevňovanie identity občanov európskeho spoločenstva.

V aktuálnych dokumentoch sa v súvislosti s kultúrnymi prejavmi ako bazálne parametre zdôrazňujú participatívnosť, aktivnosť („angažovanosť“), dostupnosť a verejnoprospešnosť kultúrnych aktivít. Kultúrny život lokalít a sídiel vo výraznej miere predstavujú prejavy, ktoré sú priamou odpoveďou a reakciou rezidentov lokality na vonkajšie podnety, tzv. autentická či živá kultúra. Je výsledkom verejných aktivít iniciátorov a aktérov, ktorými môžu byť verejné aj neziskové kultúrne inštitúcie, umelci, diváci, priaznivci, dobrovoľníci a nadšenci v danej lokalite. Úplný výpočet aktérov kultúrneho života nie je možný: patria sem iniciatívy súkromných osôb, verejných aj súkromných organizácií, profesijných združení, mimovládnych aj neziskových organizácií, miestnych a regionálnych inštitúcií či autorít ako aj relevantných orgánov v oblasti kultúry, ktoré na rovine miest a regiónov pôsobia. Ich kreatívne, umelecké, spoločenské ale aj voľnočasové aktivity spadajú do pomerne široko vnímanej kultúry, ktorá presahuje „za“ umeleckú sféru aj za udržiavanie tradícií a zvykov.

Široké vymedzenie kultúry, o ktoré vo svojich oficiálnych dokumentoch opiera Rada Európy a Európska únia zastreňuje aj aktivity, prebiehajúce v inštitucionálnom priestore medzi verejným a súkromným sektorom, v ktorom okrem mimovládnych organizácií pôsobia aj asociácie občanov a tzv. transakční aktivisti, ktorí na presadzovanie svojich cieľov a na mobilizáciu občanov môžu využívať happenings, performancie a iné aktivity, presahujúce do kultúrno-umeleckej sféry.⁴

Živú kultúru vnímame ako multidimenzionálne sociálne a kultúrne milieu, koexistujúce vedľa ostatných kultúrnych milieu, s ktorými sa môže prekrývať, ale nemôže byť so žiadnym iným stotožňovaná (s oficiálnou kultúrou, s lokálnou kultúrou, s tradičnou ľudovou kultúrou a podobne).⁵ Odvíja sa od aktivít, prejavov aj praktík aktérov kultúrneho života, v menšej miere sa spája s organizovanými formami. Živá kultúra nie je situovateľná hierarchicky: nenahrádza iné kultúrne, rozkladá sa po horizontálach aj vertikálach, pretína životy jednotlivcov, sociálnych skupín, spoločenských a spoločenských inštitúcií. Vyznačuje sa dynamikou, premenlivosťou,

---

³ LANDRY, CH. – MATARASSO, F.: *Hledání rovnováhy. 21 strategických dilemat v kulturní politice*. Praha : Barrister a Principal, 2015, s. 42 - 51.

⁴ PROFANT, T.: Slovenské mimovládne „rozvojové“ organizácie ako politickí aktéri. In *Sociológia* Vol. 47, No. 1, 2015, s. 114-117, 113-138.

⁵ FATYGOVÁ, B., ed.: *Kultura ludowa. Teorie – praktyki – polityki*. Warszawa: Instytut Stosowanych Nauk Spolecznych, 2014, s. 414 - 420.

ktorá sa generuje prostredníctvom aktivít a kreatívnej energie spoločenstva. Kumuluje sa prostredníctvom aktívnej spoluúčasti na kultúrnom živote. Živá kultúra je aktívne spojená s bytím človeka, s jeho ukotvením v teritóriu ako mieste (*lieu*), cez pôsobenie človeka sa má byť hodnotovo ukotvená v étose spoločenstva. Ustanovuje sa v praktikách a aktivitách človeka a spoločenských skupín, ako sú odozvy (reakcie), osvojenie si, odmietnutie, zapojenie sa.⁶

Kulturológia a jej špecifiká

Kulturológia sa od počiatkov formovala ako integratívna oblasť bádania spoločenských a humanitných vied. Kultúru vníma ako zložitý systém, na jeho nazeranie využíva **medzioborovú reflexiu a integrálny prístup**. V porovnaní s inými disciplínami je kulturológia špecifická svojou vnútornou rozmanitosťou: pri reflexii využíva najrôznejšie perspektívy poznávania, bádania, skúmania, objasňovania aj prezentácie výsledkov.

Od príbuzných disciplín nazerajúcich na kultúru sa líši:

- rešpektovaním mnohodimenzionálnosti kultúry,
- komplexným a systémovým prístupom ku kultúre, vo výskume i v pedagogickej činnosti,
- integrovaním a systemizáciou poznatkov vied, z ktorých čerpá.

Svoju odlišnosť od ostatných disciplín prezentuje cez predmet reflexie, v terminológii, prostredníctvom metodológie a teórie a systemizáciou poznatkov.

• Odlišnosť cez predmet reflexie:

Kulturológia patrí medzi disciplíny, ktorých predmet (kultúra) nie je jednoznačne vymedzený a ohraničený. Neexistuje jedna všeobecne akceptovateľná definícia kultúry, ktorá by jednoznačne určila hranice kulturologického bádania. Predmet bádania kulturológie ako integratívnej vedy sa môže prekrývať s oblasťami iných vedných disciplín. Práve v miestach stretávania sa možno hľadať a odkrývať nové oblasti a nové uhly pohľadu, uplatniť **kulturologický prístup**. Kulturológia svoj predmet skúmania (kultúru a kultúry) konkretizuje a špecifikuje v kontexte spoločenských potrieb a identifikovaných problémov.

• Odlišnosť cez terminológiu:

Terminológia je jazykovým systémom, prostredníctvom ktorého objasňujeme a vypovedáme o predmete reflexie. Tvorí ju sústava vedeckých pojmov a termínov, ktoré vznikli v priebehu poznávacieho procesu, zhŕňajú jeho výsledky a umožňujú ďalšie nadväzujúce činnosti (najmä vedecko-pedagogický proces a výskum). Vedecká terminológia je presne vyhradeným súborom odborných pomenovaní, ktoré vo vedeckej diskusii umožňujú prezentovať špecifické poznatky a informácie tak, aby boli prehľadné a zrozumiteľné. Tak ako každá disciplína, aj kulturológia používa systemizovaný súbor odborných výrazov, prostredníctvom ktorých pomenúva javy, súvislosti, subjekty, procesy, inštitúcie a prvky sociokultúrnej reality, ktoré skúma. Kulturológia do svojej terminológie prevzala ustálené termíny vedných disciplín, s ktorými má spoločnú oblasť vedeckého záujmu (filozofie, sociológie, kultúrnej antropológie, umenoved, marketingu a manažmentu a ďalších). Poznanie a používanie terminológie vlastného vedného odboru a rešpektovanie špecifik vedeckého jazyka je vizitkou kultúry kulturológie ako vedeckej disciplíny.

---

⁶ SLUŠNÁ, Z.: Kultúrna tradícia a kultúrne dedičstvo ako "horúca téma". IN SLUŠNÁ, Z. – CHOMOVÁ, S.: *Súčasná témy v kultúrnej teórii a praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2015, s. 25.

- **Odlíšnosť v metodológii a teórii:**

Kulturoológia patrí medzi tie disciplíny, ktoré si nevytvorili vlastnú špecifickú metodológiu. Využíva vzájomnú kooperáciu jednotlivých disciplín, metód, teórií, teoretických koncepcií. Ako ostatné problémovo a systematicky orientované disciplíny umožňujú nazeráť na problémy a hľadať ich riešenie z viacerých uhlov pohľadu, vo viacerých rovinách. Kulturologický prístup umožňuje a predpokladá selekciu a kombináciu metód reflexie, čím presahuje mimo „hraníc“ konvenčných či „tradičnejšie“ štruktúrovaných vedných disciplín. Otvára priestor na imagináciu a invenciu a ponúka platformu pre nové epistemologické aj inštitucionálne rámce. Medziodborová reflexia je spojená s „vypožičiavaním“ si výskumných nástrojov, kategoriálneho aparátu aj špecifických stratégií objasňovania, analýzy a interpretácie.

Kulturoológia čerpá z teoretických koncepcií iných vedných disciplín, integruje ich do systému poznatkov (kulturologického vedenia), ktorý je východiskom pre vlastnú teoretickú prácu aj pre výskum. Využíva metódy a relevantné poznatky iných vedných disciplín a pridáva k nim špecifické hľadiská. Na riešenie špecifických problémov preto môže využívať aj poznatky, informácie a niektoré postupy z oblasti ekonomiky, marketingu, manažmentu, práva a legislatívy a podľa potreby aj ďalších disciplín.

Medziodborová spolupráca, tak ako ju uplatňuje kulturoológia, patrí z hľadiska vedeckých prístupov a metód medzi najzložitejšie. Vyžaduje si bádateľa, ktorý je dôkladne zorientovaný v teórii, je spôsobilý operatívne unifikovať významy a hľadiská, prechádzajúce kooperujúcimi disciplínami, je empatický a otvorený a vníma relatívnosť vedeckých definícií, ako aj dynamiku diania v samotnej vede.

- **Odlíšnosť v systematizácii poznatkov:**

Hoci je pre kulturologiu príznačný jej transdisciplinárny charakter, kulturologické bádanie je systematické; má spoločný postoj a pohľad, predstavuje „kulturologické znalosti“. Rozvíja perspektívu východiskových a príbuzných vedných disciplín, obohacuje ich novo položenými otázkami či hľadá riešenie problému z nového uhla pohľadu. Do systému poznatkov o kultúre a spoločnosti prináša hĺbkovú a všestrannú analýzu kulturologických fenoménov. Opiera sa o empirické údaje, ktoré získava pomocou výskumných metód. Získané údaje ďalej systemizuje, formuluje výpovede a koncipuje teórie. Poskytuje empirický materiál, ako aj teoretické východiská pre ďalšiu špecializovanú a dopĺňujúcu reflexiu.

Teoretické poznatky nachádzajú svoje uplatnenie v aplikácii do každodenného života, do praxe, kontextového rámca sociálneho a kultúrneho diania. Pre profesionálov v kultúre je jednou z kľúčových spôsobilostí pružné využívanie (aplikovanie) teoretických vedomostí a poznatkov pri riešení praktických problémov súčasných spoločností. Podobne ako ostatné aplikované disciplíny, aj kulturoológia je zároveň špecifickou oblasťou vedy, keďže **integruje teoretické poznatky s prakticky orientovanými a v praxi ukotvenými metodikami a postupmi**. Kulturologické znalosti sú vnútorne štruktúrované ako integrovaný systém, v rámci ktorého možno identifikovať jeho základné vrstvy (kulturologickú teóriu, výskumnú metodológiu, implementáciu riešení na základe výskumných zámerov, administráciu projektov, evaluáciu zistení a výsledkov).

Kulturologické znalosti sú ukotvené v praxi a prakticky využiteľné. Prax nie je len oblasťou, na ktorú sa orientuje výskum, ale aj zdroj informácií, podnetov a inovácií, oblasť sprostredkovávania praktických schopností. Dôležitú súčasť štúdia v odboroch orientovaných a previazaných s praxou, predstavuje tzv. „dobrá“ (**úspešná**) **prax**. Pod „dobrou praxou“

uvažujeme inovatívne, zaujímavé a osvedčené praktické postupy a riešenia, zahŕňajúce prvky kreativity, nových myšlienok a nápadov i metodicky efektívnych riešení a postupov. Príklady „dobrej praxe“ sú zrozumiteľným zdrojom poznatkov a inšpirácií pri riešení vybraných problémových situácií alebo pri realizovaní akcií, aktivít a podujatí:

- ukazujú účinné (menej úsilia) a efektívne (dobré výsledky) cesty k vytýčenému cieľu,
- prezentujú opakovateľné postupy, ktoré sa môžu osvedčiť aj inde a môžu byť aplikovateľné väčším počtom ľudí.

Medzi „dobrou praxou“ a teóriou je vzťah vzájomného dialógu a spolupráce. Každú kultúrnu aktivitu, každý projekt pripravujeme pre konkrétnych adresátov, s konkrétnym cieľom. Identifikovanie príkladov „dobrej praxe“ predpokladá stanovenie a poznanie parametrov a kritérií, ktoré majú zdroj v teórii. Príklady dobrej praxe sú zdrojom informácií aj pre teóriu, pretože ukazujú pozadie, v ktorom sa formujú spôsoby riešenia problémov sociokultúrnej reality, odkrývajú pestrú sieť aktérov kultúrneho života, naznačujú efektívnosť riešení a môžu spätne ovplyvniť aj legislatívnu sféru alebo zaužívanú prax kultúrnych subjektov.

Záver

Kulturoológia nazerá ako kultúru bohaté a pestré prejavy, ktoré sú výsledkom predvádzania výnimočných schopností a uplatňovania ľudskej kreativity, sú výnimočné hodnotou (umeleckou, estetickou, spoločenskou, historickou a podobne), sú súčasťou „ľudského sveta“. Nazeranie na kultúru ovplyvňuje nová spoločenská paradigma: kultúra sa stáva odvetvím, ktoré akceleruje rast hospodárstva národných ekonomík. Zároveň je nevyhnutné vyvažovať silnejúci diktát ekonomizácie kultúry zohľadňovaním špecifik kultúrnych hodnôt. Znalosti a zručnosti vyžadované od profesionálov, ktorí pôsobia v kultúrnych odvetviach, vyplývajú zo schopnosti postupne **aplikovať získané poznatky a informácie** (oblasť teoretického kulturologického vedenia) **do každodennej praxe** (oblasť aplikovaného kulturologického vedenia).

Európska komisia na svojom rokovaní v Štrasburgu (22. novembra 2016) predniesla novú víziu *Náš svet, naša dôstojnosť a naša budúcnosť*. V nej zdôrazňuje, že Európa bude pri riešení stanovených cieľov hľadať také riešenia a prístupy, ktoré budú v súlade s hodnotami EÚ, s osobitým dôrazom na *dobrá správa vecí verejných, právny štát a ľudské práva, či už občianske, politické, hospodárske, sociálne, alebo kultúrne, vrátane podpory kultúrnej rozmanitosti, pre všetkých*. Následne vyzýva jednotlivé členské štáty dôslednejšie uplatňovať princípy v praxi a posudzovať svoje vlastné politiky v kontexte stanovených cieľov. V rámci novej európskej stratégie pre kultúru (2018) sa zdôrazňuje ambícia intenzívne využívať potenciál kultúry pri kreovaní inkluzívnejšej a spravodlivejšej Únie podporujúcej inováciu, kreativitu a udržateľnú zamestnanosť a rast.

K vyžadovaným zručnostiam a schopnostiam profesionálov v oblasti kultúry patrí aj presvedčivé zdôvodňovanie strategického významu investícií do kultúry v regionálnych a lokálnych kultúrnych politikách, jasnejšie a konkrétnejšie prezentovanie nenahraditeľnosti kultúry pre rozvoj ľudských zdrojov, precíznejšie vyhodnocovanie reálnosti cieľov stanovených v kultúrnych politikách a politikách regionálneho rozvoja, znalosť aktuálnych stratégií uľahčujúcich efektívne dosiahnutie stanovených cieľov, ako aj využívanie grantových schém zameraných na rozvojové projekty aj pre oblasť kultúrnych a sociálnych služieb.

Literatúra a zdroje

- Access to Culture in the European Union*. European Parliamentary Research Service. 2017. [online]. [cit. 2020-08-29]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/66f298ec-6840-11e7-b2f2-01aa75ed71a1>.
- FATYGOVÁ, B., ed.: *Kultura ludowa. Teorie – praktyki – polityki*. Warszawa: Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, 2014, 490 s., ISBN 978-83-61493-68-6.
- GAŽOVÁ, V., ed.: *Metamorfózy priemyslu kultúry*. In *Acta Culturologica 23*, Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 78, ISBN 978-80-223-3729-8.
- Nová európska stratégia pre kultúru*. (COM (2018) 267), Brusel: Európska komisia. [online]. [cit. 2020-08-29]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0267&from=EN>
- KEA & PPMI 2019. *Research for CULT Committee – Culture and creative sectors in the European Union- key future developments, challenges and opportunities*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, 2019. [online]. [cit. 2020-08-29]. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629203/IPOL_STU\(2019\)629203_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629203/IPOL_STU(2019)629203_EN.pdf)
- LANDRY, CH. – MATARASSO, F.: *Hledání rovnováhy. 21 strategických dilemat v kulturní politice*. Praha : Barrister a Principal, 2015, s. 88, ISBN 978-80-7485-047-9.
- PROFANT, T.: Slovenské mimovládne „rozvojové“ organizácie ako politickí aktéri. In *Sociológia* Vol. 47, No. 1, 2015, s. 114-117, 113-138.
- SLUŠNÁ, Z. – CHOMOVÁ, S.: *Súčasný témy v kultúrnej teórii a praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2015, s. 70, ISBN 978-80-223-4036-6.
- SLUŠNÁ, Z. 2011. Umelecké a kultúrne aktivity v kontexte „kultúry participácie“. In CHOMOVÁ, S. - KRYSTOŇ, M.: *Záujmové vzdelávanie: Teória, metodika, prax*. Národné osvetové centrum. Bratislava. 2011, s. 58 – 73, ISBN 978-80-7121-336-9.
- SLUŠNÁ, Z. 2013a. *Aspekty a trendy súčasnej kultúry*. Bratislava: Národné osvetové centrum. 2013, s. 124, ISBN 978-80-7121-341-3.
- SLUŠNÁ, Z. 2013b. Kreativná ekonomika v prostredí miestnej kultúry. Príležitosti a riziká. In *Kultúrny a kreatívny priemysel: aktuálne otázky*. Acta Culturologica 21, Bratislava: Univerzita Komenského, 2013. s. 53-62, ISBN 978-80-2233-574-4.
- Záverý Rady o pracovnom pláne pre kultúru na roky 2019-2022* (2018/C 460/10), Úradný vestník Európske únie, Brusel: Európska komisia. [online]. [cit. 2020-08-29]. Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01)&from=EN)

Culture through the Eyes of Culturologists: an Exceptional Exclusivity As Well As a Part of Everyday Life

EU development policy not only emphasizes the importance of the widest possible civic participation in culture, which is linked to the need for targeted and comprehensive training for cultural professionals. The benefits of cultural and social life, including the opportunity to participate in creative, leisure and recreational activities, should be equally accessible to all citizens. One of the academic disciplines that deals with the scientific reflection of culture as well as the training of qualified specialists is culturology. The paper maps the key principles in cultural theory and practice, resulting from European and national conceptual and strategic documents, with emphasis on selected aspects of the principles of cohesion policy and policies for the cultural and creative industries. The view of culture is influenced by a new social paradigm: culture is becoming a sector that is accelerating the growth of the economies of national economies. At the same time, it is necessary to balance the growing dictates of the economisation of culture by taking into account the specifics of cultural values.

Doc. PhDr. Zuzana Slušná, PhD.

Katedra estetiky
FF UK v Bratislave
Gondova 2, P.O.BOX 32
814 99 Bratislava
zuzana.slusna@uniba.sk